

KELT LEVELEM AMBRÓZFALVÁN...*

RAPCSÁNYI LÁSZLÓ

(Budapest, Magyar Rádió)

Kedves hallgatóink, tényleg Önökre gondoltam, amikor betévedtem a makói járás egyik községébe, Ambrózfalvára. No nem véletlenül mentem, akadt ott ilyen-olyan tenivalóm, üldögéltem néhány családnál és többnyire az öregeket találtam otthon. Mindig szívesen hallgattam az idős embereket, akik nem emlékeznek esetleg a tegnapi és a tegnapelőttre, de pontosan tudják a 60—70 év előtti dátumokat, napra, órára, percre. Történeteiket százszor elmondták már egymásnak, gyerekeiknek, unokáiknak, szomszédaiknak és most csak ülnek az ablak mellett vagy a lócán és hallgatnak. Úgy örülnek, hogyha vendég jön, hogyha újra elmondhatják. Ezért kapcsoltam be a magnót, megőrizvén ezeket a beszélgetéseket, amelyekben benne van az emlékezet színe, az ősz hangulata, a béke derüje és népünk története. A régi árkus papírra irt levelek tisztesszólása szerint azt kívánom, hogy kedves hallgatóinkat friss jóegészségben találja ez a levél, és a fiatalok, hogyha majd tisztessz öregek lesznek, ugyanilyen világosan és józanul lássák saját tegnapijukat, csak sokkal derűsebben.

Beszélgető partnereim keskeny szemű, fehér hajú, sovány, öreg munkásemberek, híriük a proletár utókoré. És érdekes a község neve, azt hiszem, hogy kevesen ismerik. Kérdezem is az egyiket, honnan jött ez a név: Ambrózfalva?

— Hát kérem ennek nagy története van. Ez a község telepes község. Békéscsaba-i szlovákokat telepítettek ide, mégpedig az úgynevezett Dolináról, vagyis arról a helyről, ahol munkás és szőlőápoló, meg ilyen emberek voltak. És idecsábították őket, azt mondták mindenki kap 20 holdat, mindenki kap egy házhelyet, nem kell fizetni, örök váltság lesz, csak majd nem tudom én hány év múlva kell fizetni.

— *Mikor volt ez a telepítés, a csábítás?*

— Hát ne tessék haragudni, régen volt. Akkor az volt a helyzet, hogy dohányt kellett termesztetni nekik. Mindenkinek volt pajtája és aztán a dohányt beszolgáltatta. Aradon volt egy Ambrózi nevezetű ilyen fő ember valaki, aki irányította az egészet, és arról nevezték el. Mert először ez a község Kiscsaba volt, azután Pitvarosnak volt az egyik tagközsége, és végül arról az emberről, aki ellátta azt a községet sokmindennel, tanácsosa volt, elnevezték Ambrózfalvának.

Az egyik házban a Fő út mellett, takaros kis sarokház, az öreg Csillik János él feleségével. A régi világban afféle keze-lába embere volt a falunak és a községnek. Volt summás, cselédember és hosszú ideig postás. Erre a postás korára a legbüszkébb, hiszen jóformán mindenkit ismer. Vitte hófűvésben és izzó nyárban egyes egyedül a nagy táskát, pergőtűzben háború alatt a tábori levelezőlapokat. Persze, hogy az emlékezetében is a legfrissebb élmény a nagyon távoli: 1914.

* Szociográfiai dokumentumriport. Elhangzott a Kossuth adón 1974. október 3-án. — Az utóbbi évek folyamán kialakuló gyakorlat szerint egy-egy megyét érintő, annak társadalmával-történelmével foglalkozó rádióriport megyei kiadványban jelenik meg nyomtatásban. Ezért közöljük Rapcsányi László riportját, ahogyan a hangszalag rögzítette. (Szerk.)

[Csillik]:

— Amikor kitört a háború, 14-ben, akkor voltam 8 éves. Amikor vége lett, akkor maradtam ki az iskolából, 12 éves voltam.

— *Hány iskolát járt?*

— Hát sajnos csak hármat. De ennek is az volt az oka, a háború. Az első világháború. Az az oka. Szóval költözködtünk, egyik helyről a másikra.

— *Hányan voltak testvérek?*

— Négyen.

— *Édesapja, édesanyja? Cselédember volt?*

— Az. A faluban nem tudott megmaradni, nem tudott megélni, csak így a pusztán, legjobban Mezőhegyesen. Aztán ő is úgy volt, azt a rendszert nem bírta. Így aztán 13-ban mentem föl iskolába, itt Ambrózfalván laktunk. December 1-től kimentek a szüleim Mezőhegyesre, mint hónaposnak, újévtől kezdve meg aztán cselédek voltak. No ott volt tanító, ott aztán újév után is jártam iskolába, no ősszel aztán megint csak hát második osztályos lettem, de sajnos csak azt az egy évet töltötték szüleim ott, Mezőhegyesen, abban a majorban felmondtak nekik és elmentünk másik, már Mezőhegyesen túl, másik birtokba. Ott se bírta azt a helyzetet, azt az úri rendszert, ami volt, egy évet szolgált, elment másik helyre. Ott se volt jó. 16-ban tavasszal, Vajda Zsigmondnál laktunk, háromezren felüli birtoka volt, két tanyája volt, nagy tanyán laktunk, Magyarbánhegyesen túl van az.

— *Milyen gazda volt a Vajda Zsigmond?*

— Hát egy birtokos. 18-ban lemaradtam, 12 éves lettem, így aztán lemaradtam az iskolából. Mert akkor nem volt kötelező az, mint most van, hogy muszáj néki a 8 osztályt lejárni, ha mindjárt 20 éves is lesz, akkor is muszáj, akkor nem törődtek vele, hogy kijárta, vagy nem járta, vagy jó volt, vagy nem volt jó a bizonyítványa, csak az egyház, annak kellett, hogy legyen. Az egyházi oktatáson ott kellett, hogy legyen az ember.

— *Hát akkor elég sokat megtanultak...*

— Hát aki megtanult, de én nem tudnék belőle egy szót sem. Minden lehetőséget meg kellett fogni. Volt itten Bodó Sándor a főjegyző, annak volt egy fia, vasúti tiszt Komlóson, az ebédet mindennap az édesanyja ételhordóban küldte neki, én csak átadtam a főnökségnek, az meg oszt továbbította. Tíz fillér egy napra. Azaz egy hónapban három pengő volt.

— *Elsírja magát a papa...*

[Csillikné]:

— Szívtrombózis volt neki.

— *Meg ha ilyenre gondol az ember...*

— Meg ha ilyenre, az a sok év után, amit ő velem együtt elszenvedett. Nagy hidegben, hóban, viharban, esőben, sárban nekünk menni kellett.

— *Még kimondani is különös, tíz fillér...*

— Hát bizony, annyit kapott. Nagyon is elkoptunk. Úgy, hogy odavan a lába, odavan a keze, odavan az egészsége, mindene.

„Odavan mindene”. Sokan elmondják ezt. *Fiatalok is vannak körülöttük, nézem a szemüket és látom, hogy nem is nagyon értik, sokszor nem is nagyon hiszik, pedig az apjuk vagy a nagyapjuk vagy nagybátyjuk meséli. Az egyik fiatalember megszólal.*

[Fiatalember]:

— Éppen a múlt napokban is dolgoztam ilyen idősebb bácsikkal, bizony olyan dolgokat is elmondtak, hogy az állatok komolyabb sorban éltek, tehát na-

gyobb gondot fordítottak az állatokra, mint az emberekre. Hát többek között olyan, hogy az állatoknak szinte kiírt pihenőjük volt. Ki kellett kímélni az állatokat, mert azok értéket képviselnek. Az ember, az nem képvisel értéket. Minden két kerülő, vagy három kerülő után, ha szántottak, meg kellett állni a lovaknak azért, mert pihenni kellett. Tehát ennyire ki voltak kímélve. Volt ilyen is, erről csak hallottam. Hát az emberrel nem nagyon törődtek, mert nem volt érték. Ha több emberrel elbeszélget az ember, mindegyik egyformát mond, olyan téren, hogy nagyon rossz volt az akkori emberek sorsa.

— *Így kopott el a fiatalságuk, az életük javarésze...*

— Igen, így telt el az életük, a semmibe dolgoztak, lebegtek az életben.

Esteledik, lámpát gyújtunk, közelebb ülünk egymáshoz. Hallgatom a történeteket és már tudom azt, hogy napokig nem mozdulok majd ki ebből a községből.

[Csillik]:

— Ambrózfalván semilyen munkalehetőség nem volt az ilyen proletár személyekre, vagy Makai pusztán, ott voltak a jó gazdák, vagy Mezőhegyesen, — ez volt. És Mezőhegyesre is ha elmentek, akkor napfelkeltekor már ott kellett nekik lenni. Mert én is próbáltam már a 30-31-es években, amíg a postára nem kerültem, én is próbáltam, volt úgy, hogy nem voltam ott, mikorra jött fel a nap, elkéstem, akkor már azt mondták, hogy betelt a fölvetél. Pedig nem telt volna, csak hát már kimaradtam, mert a többiek már elmentek munkába.

— *Azok már hajnalok hajnalán odamentek.*

— Igen. És ha tíz kilométerre volt a falutól, amikor a nap lement, akkor engedték el a munkából. Ennekem sem volt nagy fizetésem a postán, mert nem volt, csak 30 pengőm egy hónapra.

— *Meg a ruha, nem?*

— Semmi sem! Akkor nem adtak semmit a világon, még csak családi pótlékot sem adtak, csak már a negyvenes éveknek az elején, akkor kezdtek. Csak egy nagy táskát, és a nagyéri állomáson felvettem, ha 40 kilo volt, fölvettem a csomagot, összekötözgettem, és úgy iparkodtam, hogy nehogy letegyem az úton, mert akkor nem tudom felvenni. Akkor csak itthon tehettem le. Így aztán kénytelen voltam ott lenni, pedig én ott szolgáló is voltam, ugye először őket kellett kiszolgálni, a postát már reggel, mikor hazajöttem, kisöprögetni, vizet hozni, tűzre bekészíteni, meg minden és aztán már volt kilenc, fél tíz is, mikor elengedtek, nyolc órától, elengedtek kézbesíteni. De kénytelen voltam, mert a család szaporodott, a feleségemnek minden szombaton kellett neki takarítani, és egy napot meg mosni egy hónapban. Ezért adott neki 3 pengőt, így aztán volt 33 pengőm egy hónapban.

— *S mikorra fogyott el a 33 pengő, ha megkapta elsején?*

— Úgy iparkodtam, mindig azt mondtam a feleségemnek, hogy első a kenyér meg a bolt, mert maszek boltosok voltak, de azért adtak könyvre, hitelre, könyvre vásároltunk és amit egy hónapra bevásároltunk, azt amikor kikaptam a fizetést, kifizettük.

— *A 33 pengőből mennyi ment el?*

— Hát volt úgy, hogy elment tíz pengő is, meg tíz pengőn fölül is.

— *Akkor már csak 23 maradt.*

— És az egy mázsa búzát okvetlen meg kellett hogy vegyem. Az volt az egy hónapi fejadag.

— *Az mennyibe került?*

— Hát az belekerült abban az időben 18-20 pengőbe.

Modern kis község Ambrózfalva, de biztos, hogy a nagyon régi házakban még megvannak az öreg kalendáriumok, amelyekben nagy akkurátusan fel voltak jegyezve ezek a pengők, ezek a kiadások és a jóformán semmi bevételek. Na, holnap majd folytatjuk a számolást, most még meglátogatom az öreg nyugdíjas tanítót.

[Molnár]:

— Id. Molnár Márton.

— *Hány esztendő?*

— Sajnos 75. Nyugdíjas, aranydiplomás, és ami nagyon ritka, kommun okleveles is, diplomás tanító vagyok.

— *Szép házban lakik, tanító úr.*

— Hát sajnos ez nekem elég nagy ház is, sokba kerül nekem ez.

— *Egyedül van?*

— A lányommal élek, most üvegyárba jár, odavan most a lányom, majd most háromkor, valamikor jön haza. A feleségem meghalt már. Ötödik éve.

— *Idevalósi?*

— A feleségem pitvarosi volt. Mert én ott 1920-21-22-ben állami tanító voltam Pitvaroson, ott ismertem meg és azután elvettem feleségül.

— *A tanító úr ambrózfalvi?*

— Én ambrózfalvi születésű is vagyok. Édesapámnak, szüleimnek a háza itt volt és ennek a helyére építettem az én ízlésem szerint. Befejezni nem tudtam, mert jött a világháború, és utána meg nem volt pénz rá, és ez, ami azután már tovább épült, mind az én tanítói keresetemből volt, és a feleségemnek az akaratereje és a dolgos keze segítette ezt. Hét évig voltam katona, első, második világháború...

— *Amikor a tanító úr az első világháborúban bevonult, akkor a szegedi gyalogezredhez került?*

— Igen; 17 éves, három hónapos voltam 1917 áprilisában mikor bevonultam, és utána pedig ki a frontra. Mikor kitört az őszirózsás forradalom, akkor kérem, ugye abbamaradt minden. Én akkor éppen Szegeden voltam. Bevonult egy divízió néger és vége volt a háborúnak.

— *És lassan megalakult aztán az ellenforradalmi kormány.*

— Kérem nem még, még először kommunista kormány volt ott; a direktóriumnak kérem nem csak tagja, hanem elnöke is voltam. Persze még akkor nem sokat tudtam a kommunizmusról. Egyszer a franciák megengedték, hogy mi a Tiszán, aki akar, átjöheszünk, mert itt még kommunizmus volt. És akkor az történt, hogy mikor mi sorakoztunk ki hajnalban a komphoz, mikor én mutattam a kommun oklevelet, azt mondja nekem a francia, a kommunistik, és belökött kérem a csónakba, hogy áthoz erre az oldalra. Hazajöttem kérem, itt mindenki azt mondta, hogy Szegedet lebombázták, én is ottmaradtam, én is odavagyok. Szegény édesanyám templomban volt, ott sirdogált, hogy az egyetlen fia elveszett, mikor én megérkeztem.

— *Nagyjából abban az időben, mikor a tanító úr bevonult az akkori magyar királyi 5. gyalogezredhez Szegedre, bevonult egyebek között a faluból egy Frankó Mihály nevű parasztember, akit később Takács Mihály néven ismert. Ismerős Önnek ez a név, vagy ez a történet?*

— Ismerős kérem. Én csak annyit tudok, hogy ő falubeli ember volt. Vak volt kérem, ugye erről van szó?

— *Az első világháborúban az olasz fronton sebesült meg, akkor veszítette el a szemvilágát.*

— Igen. Tudunk róla. Azt is tudtuk, hogy olyan szerencsétlen helyzetben volt, hogy segítségre szorult mindig. Sok gyereke volt, de nagyon becsületes dolgos

ember volt. Sokszor hozzánk is be-bejött ez a Takács, tudja, úgy ismerte a falut kívülről, hogy vak módon is el tudott jönni. Bejött ide, látja édesapámat, édesanyámat ott vannak, és akkor el-elbeszélgetett, el-elpanaszkodott, nagyon szeretett kérem menni, nagyon szeretett, el-eljárkált a szomszéd faluba is, ez volt a veszte. Rosszul vette az irányt, rosszul vette az utat valahogy és ott egy nagy gödör volt, teli volt vízzel, beleesett és ott megfulladt szegény.

Honnan került elő ez a név, Takács Mihály? Egy kicsit miatta is jöttem ebbe a községbe. Régi történet, ez is a 14-es háborúhoz tartozik. Bevonul egy nincstelen sokgyerekes, majd mégtöbb-gyerekes parasztember, megvakul, az olasz fronton kilövik mind a két szemét. Két szeme világáért kap kisezüstöt meg nagyezüstöt, meg egy nagy semmit. Illetve írnak róla egy könyvet, és ebben a könyvben felhívják a magyar társadalmat, hogy: adakozzál! Adakozzál, mert a könyvben olvasható, hogy a magyar királyi miniszterelnök úrnak sajnos nincs pénze, hogy külön juttasson számára valamit, a kormányzó egy alkalommal száz pengőt adott. Vedd meg magyar társadalom ezt a könyvet, támogasd te szegény ember ezt a másik szegény embert, mert hisz az uraknak nincs rá pénzük, támogasd őt, aki akarata ellenére hős lett, s koplal tovább. A lánya itt él a faluban, Ambrózfalván, mesél édesapjáról.

[Takács Mihály lánya]:

— Vakon is nagyon ügyes volt, azért, mert pl. nem kellett elvezetni, elment akármelyik faluba, az már úgy tudta a járást, hogy nem kellett kíséretetni sehova. Még piacra is ritkán mentünk, csak azért, hogy őt meg ne lopják. Nem azért, hogy ő nem tudott volna elmenni egyedül. Csak ugye hogy nem lát, a meszelőket nehogy elvegye valaki, viszont szükség volt arra a kis pengőre, amit kapott érte, partvisokat, meszelőket, szóval ilyen kézi keféket, azokat csinálgatta, és abból amit tudott egy kicsit, sok nem jött a konyhára biztosan, de hát kicsit pótolta ahhoz a kis pénzhez, amit kapott. Talán bennünk találta az örömét, azért is voltunk ilyen sokan.

— *A gyerekek felét pedig sose látta.*

— Nem. Nem is látott, csak négyet. A tizenkettőből. Sajnálom mindig, mikor csak eszembe jut, hogy sokat küzdött miértünk és hát nem kapta meg az élettől azt, amire joga lett volna neki.

És hányan nem kapták meg. És ezért egy kicsit jelképnek is érzem néhai Takács Mihály és a takács-mihályok sorsát. Amikor hallgatom a beszélgetést és leánya végigvezet a házon, lassan kibontakozik előttem az egész életük.

[Lány]:

— Már mink, ahogy összekerültünk 46-ban, hát azóta nagyon szegényen kerültünk össze, ahogy mondtam is, hogy Budapestről jött a férjem, én itt laktam, idejöttünk édesanyámhoz és hát bizony, azóta amit összegyűjtöttünk, azóta két kezünk munkájával. Hát a gyerekeket szeretjük volna taníttatni, de a lányunk nem akar tanulni, a fiam szintén csak szakmát tanult, esztergályos, az most katona, januárban szerel le, folytatja a szakmáját tovább, ha csak nem tanul, mert azt is mondta, hogy lehet hogy tanul tovább.

— *Az édesapjukról annakidején írtak egy könyvet.*

— Könyörödományokért könyörögtek, hogy segítsék a bajba jutott családot, de hát ha az állam nem segített, hát valamilyen módon akartak rajtunk, legalábbis a helybeli tanítónak az volt a célja. Mert még akkor heten-nyolcan itthon voltunk, és a legkisebb két és fél éves volt akkor, amikor apám meghalt. Én nem laktam itthon a háború alatt, édesanyámék itthon küzdöttek. Itt érte a hír anyámat, hogy a bátyámat megölték a németek, és akkor még vonatközlekedés nem volt, nem tudott

elmenni, a temetésre se mentünk el. Nagyon bántotta, szóval az volt a kedvence anyunak, az elsőszülött fiú.

Szeretném még közelebbről megismerni ezt a históriát, keresem azt, aki írta ezt a könyvet. Kérdezem az öreg nyugdíjas tanítót, ismeri Kuszto Sándor nevét?

— Hogyne kérem, itt volt állami igazgató tanító. Nagyon szépen működött, (— olyan dalárdája volt, mint nekem azután Dunaegyházán, 42 tagú dalárdám volt, mert én itt benn voltam a dalárdában és mikor elmentem Dunaegyházára, akkor az ő nyomdokain szerveztem én is ottan —). Kuszto Sándornak a felesége szintén tanítónő volt, a szomszédban tanított.

— *És mi van a Kuszto tanító úrral?*

— Kérem, régen nyugdíjban van és Komlóson laknak, az állomás környékén.

— *Közelebbi címét nem tudja?*

— Nem tudom, de ott mindenki ismeri őt, mindenki. Fel akarják keresni?

— *Igen.*

— *Hát kérem, nagyon érdekes volna.*

— *Átadjuk az üdvözlét a tanító úrnak?*

— Hogyne, tessék csak mondani, a többi ők tudják már, hogy ki vagyok én. Mondom, az egész község ismeri, mert én Komlóra nagyon sokat jártam futballban segíteni az ottani csapatnak játszani; mert gondolták, hogy tudok valamit, ha nagy mérközés volt, akkor eljöttek értem és mentem oda játszani.

Kedves, öreg, szelíd házaspár fogad. Gyémántdiplomás Kuszto Sándor és aranydiplomás felesége. Nyugdíjas pedagógusok. Beszélgetünk erről-arról, átadom az ambrózfalviak üdvözlétét és persze, hogy indul a beszélgetés: a családról, az unokáról.

[Kusztozné]:

— Katonaiskolába akart menni az érettségi után, de színtévesztő, nem vették fel. Mivel szeret fúrni, faragni, dolgoztatni, akkor el akart menni tévészerelőnek, de az orvos oda se javasolta, azt mondta, színtévesztő erre a szakmára nem való. Hát itt helyben van egy szakma a ktsz-nél, ez elég nagy ktsz kb. ezer taggal működik, Tótkomlóson, és van ez a szerszámkészítő lakatos részleg itt, hát ott ő most már felszabadult szakmunkás.

A második fiunk meg azt hiszem Párizsban van. 44-ben ment ki. Most voltak itthon szerdán múlt hete. Azoknak is van két nagy gyerekük, 22 éves lánya, 21 éves fia, sajnos, nem tudnak a gyerekek magyarul, a felesége töri a magyar szót, de azért nagyon megértik egymást és nagyon szeretnek Magyarországon lenni. A Phillipsnél dolgozik a fiam, anyagilag megvannak, hát eltekintve az inflációtól, ami van Franciaországban, úgy megvolnának.

— *Voltak már kint náluk?*

— Voltunk kétszer. Én voltam egyszer öt hónapig, s az urammal megint voltunk egyszer két hónapig. De nem megyek többet. Olyan hosszú út. Engem Franciaország különösebben nem érdekel. Őket láttam, a helyzetüket, hogy élnek - mint élnek, hát akkor miért menjek arra a hosszú útra. Úgy különösebben se a francia nép nem érdekel a menyemen kívül, se maga az ország, hát ugye szép vidéket láttunk, de olyan itt is van Magyarországon.

— *Mond-e valamit ez a név, hogy Takács Mihály?*

— Hogyne. Vitéz Takács, a vak ember. Volt tizenegy gyereke, vagy tizenkettő, igen, meghalt szegény, beleesett a malomba, ott a majláti falu szélén volt egy nagy gőzmalom, és a hűtő medencébe, valahogy odatántorgott és ott pusztult, fulladt bele.

[Kusztohoz]:

— *Tetszik rá emlékezni?*

[Kusztosné]:

- Hogyne a gyerekeit is tanította.
- *Tetszik ismerni ezt a könyvet?*

[Kusztosné]:

- Hogyne ismerné, már elfelejtette.

[Kusztos]:

- Nem látom jól.
- *Tessék már megnézni.*

[Kusztos]:

- Takács Mihály. Hát hogyne.
- *Ki írta?*

[Kusztos]:

- Elfelejtettem.... Én írtam ezt, biztosan. Érdekes, hát hogy nincs ez meg nekünk.

[Kusztosné]:

— Hát azért nincs meg nekünk fiam, mert 45 után onnan eljöttünk, és hát ugye ami maradt, megmaradt, ami eltűnt, az eltűnt.

— *Olvasom a könyvben, a tanító úr hátul részletesen közöl mindenféle hivatalos jelentéseket, hogy a magyar királyi honvédelmi miniszter úr 10 pengőt tudott adni. A kormányzó egyszer adott száz pengőt. Szóval ennek a szomorúságát érzem, hogy a rendszer egy szegény embert, akit ugyanakkor egyik oldalról szinte piedesztálra emelt, országos koldulás útján akar támogatni.*

[Kusztosné]:

— Mi is borzasztón sajnáltuk őket, nem ezt az eredményt reméltük, és nem is annyira anyagit, mert tetszik tudni okos gyerekei voltak, és azok nem haladtak sehova, nem tudtak előre haladni, mert hát a rendszer nem engedte. Volt egy fia, vasutas, a legöregebb fia, azt a németek lőtték le. A román határon, nem tudom megmondani melyik faluban, mozdonyvezető volt és nem akart vezetni, vinni a mozdonyt, ahová a németek parancsolták. De voltak azért iskolák, vidékről küldtek, hát nem emlékszem az összegre, hogy miket küldtek, hát nem olyan összegek, hogy meglátszott volna azon a nagy családon a segítség. De azért úgy azt nem is tudtam, hogy a kormányzó úr ilyen bőkezű volt, gavallér volt, száz pengővel.

— *A néni azt mondta, hogy tulajdonképpen ezzel a könyvvel arra törekedtek, hogy a szerencsétlen család könnyeit letöröljék országos adományozás útján.*

— Igen, mégse sikerült, de az nem a mi hibánk, az akkori rendszernek a hibája, tetszik tudni, hogy dacára annak, hogy ugye leírta az uram elég meghatóan, ahogy tudta annak a szegény családnak a sorsát, (mert Takácsné meg süket volt) és nem hatotta meg annyira a társadalmat, hogy annak a 12 gyerekes családnak valami haszna lett volna belőle, hogy azt mondom, hogy egy kicsit jobb sorsot kaptak, és hát könynyebben éltek.

- *Milyen világ volt az?*

- Nem kívánjuk vissza, nem tudok mást mondani róla.

A szegény emberek, az egyszerű emberek nem nagyon kételkednek abban, hogy különböző társadalmi mozgásokban ugyan jól választottak-e, ugyan hol a helyük. Pontosan tudják hogy hol a helyük. A régi világot a második világháború végleg elsöpörte.

A háború akár ilyen, akár olyan, mindenképpen borzalmas. Kérdezem a néhai Takács Mihály lányát, Máriát, nem félt?

[Mária]:

— Én nem tudom, hogy miért, de én nem féltém egyáltalán. Olyan nyugodt voltam, mikor be is vonultak az oroszok, Meggyesegyházán voltam akkor. Hát mindjárt körülvettek bennünket, ott láttuk, hogy nem lehetnek rossz emberek, mert mindjárt kenyérrel, hússal traktáltak bennünket. A gyerekkoromat össze se tudom hasonlítani a mostani életemmel. Mert akkor bizony sokat éhezünk, nélkülöztünk, hát ruhára nagyon kevés jutott, el lehet képzelni, hogy voltunk mindig, a hét gyerekből biztos, hogy négy vagy öt iskolás volt, volt amikor máma én mentem iskolába, másnap a húgom ugyanabban a cipőben, mert nem jutott. 52-ben lettem párttag, azóta rendszeresen járok politikai tanfolyamokra, hát amennyire erőmből, tudásomból telik, annyira képezem magam, hát sokat nem.

— *Vitéz Takács Mihály lánya kommunista...*

— Azt lehet mondani, hogy a tizenkettőből, ha jól tudom, csak három nem az. A két nővérem például, azok a legidősebbek, azok még templomba járnak néha, ritkán, és a fiúk, azok párttagok, Szlovákiában. A férjem is már 49-es párttag, munkásőr, a vőm is párttag, szocialista brigádokban dolgozunk, nálunk is már van hét szocialista brigád a termelőségvetkezethél, pedig kicsi község, mert 1400 kataszteri holdon gazdálkodtunk idáig, most négy község egyesült, újévtől, 75-től. Hát hogy majd hogy lesz, reméljük, hogy jobb lesz, de kis zökkenő lesz, mert két gyenge és két erős termelőségvetkezet egyesült most.

Az új generáció már a közös gonddal bajlódik, a közösség gondjával. — Azt mondják a barátaim, hogy nem lehet ám ilyen hosszú leveleket írni, ilyen hosszú műsort adni anélkül, hogy ne legyen benne valami lazító, Pedig felesleges oldani a hangulatot, hiszen az öreg Csillik János beszéde, az maga is melódia. Most éppen az egyik régi, hajdani falusi hatalmasságról beszél.

[Csillik]:

— Az az épület volt az övé, ami most a szövetkezeti bolt és a kocsmá és a presszó.

— *Szép nagy épület.*

— Az ő apja hagyott őnéki százötven valahány holdat. De hát egy évvel idősebb volt mint én, de hát akkorára, mikor már felszabadult az ország a fasisztáktól, 20 holdja maradt csak. A többit elprédálta. Egyedül volt, így aztán azt csinált, amit akart, amit tudott. Úriember volt, mert annak tartotta magát, mert nem dolgozott, meg is követelte, meg meg is kívánta, hogy tekintetes úrnak hívja az ember, vagy Nicsovcics úr.

— *Ő volt az egyetlen úriember ebben a községben?*

— Hát volt, mert abban az időben az én postamesternémet, azt is, hát az is megkövetelte a becézéset, mert az ura gyógyyszerész volt valamikor, no aztán a jegyző tudjuk, hogy az is jegyző úr volt, vagy pedig ha írnok volt, az is írnok úr volt, vagy pedig ha pap volt, akkor nagytisztelendő úr volt, vagy pedig tanító; tanító úr, szóval megkövetelték. És ugye az ilyen szegény nép kénytelen volt arra, hogy megbecézze. Ez így volt 44-ig, ahogy bejöttek az oroszok október 6-án, akkor oszt mindjárt változás történt az életben is. Amint tegnap is mondtam, hogy míg a front állt nagyban, itt az országban, nem is olyan messze, de már a faluban a földműves szövetkezet már megalakult, és aztán csak szervezkedni, később aztán megjött a rendelet a földosztáshoz és aztán 45-ben tavasszal szét is mérték a földet, Mezőhegyesen,

nagyon messze, nyolc kilométerre kaptunk földet, 45-ben már tavasszal oszlódott szét a szakszervezet és úgy léptünk be a kommunista pártba.

— *És miért azt a pártot választotta?*

— Mert ezt láttam legjobbnak. Volt itten kisgazda párt, volt itt parasztpárt, volt itt szociáldemokrata párt, de láttam, hogy melyikbe, ki hova húz, milyen pl. már ha jobban érezte magát, már nem proletárnak érezte magát, akkor vagy paraszt pártba ment, vagy kisgazda pártba, hát még olyanok is voltak, aki a földműves szakszervezetben vezető ember volt abban az időben, és a kisgazda pártba lépett, vagy mert ő úgy érezte, hogy ő kisgazda, hogy ő tehetősebb.

— *Így a kommunista párt maradt a proletárok pártja.*

— Legtöbbségében abból alakult meg. De mindig több volt, mindig többen voltunk.

[Csillikné]:

— Hát minket nem nagyon kötött semmi a régi világhoz. Mink egy új életet kezdtünk akkor, amikor megkezdődött a kommunista párt, akkor juttatott mindent az embernek, jobban kezdtünk létezni, azzal a földdel, sokat dolgoztunk, de azért valami csak termett, sok nem volt, jobban telt azért a gyerekeknek, amikor be kellett a földet azután már adni, akkor beadtuk úgy, hogy azzal léptünk be a csoportba.

— *Milyennek látja, ha az ember elgondolkozik a gyerekek jövőjén meg az életén, milyen lesz itt Magyarországon a holnap, meg a holnapután?*

— Hát csak jobb lesz, mint régen. Mert máris több van a gyerekeknek mindentől, mint akkor volt. Mert akkor nem volt se gyereksegély, nem volt a világon semmi, postán voltunk, kaptunk egy nyomorult tíz pengőt a gyerekek után, mást semmit, és abból a négy gyereket kellett tartani és a keresetből, amit kerestünk.

— *Szóval a Horthy-rendszer magának csak a fiatalságát jelenti?*

— Csak. Más semmit. Nem is hiányzik. Örültem, hogy megszabadultam. Ha az oroszok nem jöttek volna be, talán sose szabadultunk volna meg. Mindig ott kínlódtunk volna.

Ilyen beszélgetésekkel teltek az ambrózfalvi órák. Ki se mondtuk ezt a szót, hogy politika, de azt hiszem, hogy végig politizáltunk. Búcsúzásul meglátogattam Takács Máriaát és ő nagyon büszkén mutatta a házat.

— Hát ezt a házat a régi világban nem tudtuk volna megvenni a gyerekek részére, egész biztos.

— *Mennyiért vették?*

— 80 000 forintért.

— *Szépen kistaférozta a lányát.*

— Hát, ahhoz képest, amit én kaptam, ahhoz képest ez ég és föld, mert én nem kaptam semmit.

— *Látom, kétablakos ház, most meg bővítik, ugye?*

— Igen, mondom, hogy egy spejzot, konyhát és fürdőszobát építettek hozzá.

— *S mivel foglalkozik a lányának a férje?*

— A tsz-nél növényvédő brigádban traktoros.

Ambrózfalván a tanácsi kirendeltség vezetője Hosszú Jánosné. Cselédemberek gyereke, vérében hozta magával a régi időknek minden gondját, tapasztalatát és óvatosságát.

[Hosszúné]:

— Csak körül kell nézni egy kicsikét, akár itt nálunk a községben, családknál, milyen végigmenni csak az utcákon és az, hogy milyen rendezett házak vannak, a

házak előtt parkok, virágok, tehát szeretik is az ambróziak a falujukat és azt próbálják építeni, csinosítani és mindenkinek van terve, vágya; végeredményben a vállalatok is megtervezik a középtávú tervet, — úgy családon belül is „középtávú tervet” terveznek és az eredményben meg is látszik.

— *Amikor összeházasodtak, ki mit hozott hazulról?*

[A megszólított férfi]:

— Mikor összeházasodtunk szinte mondhatnám azt, hogy csak magunkat hoztuk.

[Nő]:

— 58 decemberében kerültünk össze és akkor én itthon a szülői háznál, a férjem a tényleges katonai idejét töltötte, és mikor leszerelt, utána kaptunk a tanácsától egy szoba-konyhás bérlakást és ott voltunk 61-ig, és volt már 61-ben tizenegyezer forint megtakarított pénzünk, úgy voltunk, hogy ezt ne herdáljuk el, valami értéke-sebb dologba bele kell fektetni, és akkor támadt ez az ötlet, hogy volt egy eladó lakás itt az édesapámék utcáiban és nekivágtunk: némi személyi kölcsönrel és a megtakarított pénzen megvettük.

— *Elnézem ezt az utcát, ahol maguk laknak meg az édesapjéké, ez az Achim András utca. Egy kicsit talán a tegnapi meg a holnapi Ambrózfalvának vegyes képe: földes út, nagyon szép házak, meg kell mondanom, látom, hogy egymás után tatarozzák, szép a járda is, lassan-lassan alakul át a község képe. Most nem akarok én a kirendelt-ség vezetőjétől titkot megtudni, csak azt suttogták, hogy a község lakóinak majdnem 3 millió takaréketéje van. Hihető ez?*

— Hát igen, a tanácsülésen beszámolt a posta vezetője, akkor is már megha-ladta a két milliót, hát gondolom a takarékos emberek révén, mindenki a pénzét a postába teszi, illetve a pénzét takarékbba helyezi, tehát megközelítheti biztos a 3 millió forintot, na de erre nem vagyok én illetékes. A takaréketét is titkos, erről bővebbet nem tudok.

— *Kedves Ilonka, árulkodik erről a község, meg kell nézni, a házakat, az emberek öltözését, ahogy csinosítják a környéket, ahogy sokasodnak a gépkocsik, egyáltalán ahogy a tervek alakulnak és ebből látni, hogy ha semmiből is indultak annak idején, — így mondom a régi nyelven, — módossá váltak, tollasodnak.*

— Hát én is, hogy csak egy nagyon picit visszapillantsak a régibe, 61-ben vettük meg a házat, majd 63-ban jött az első gyerek, Aztán próbáltuk csinosítani, rendbe-hozni, — mert nagyon elhanyagolt házat vettünk — jónéhány ezer forintunk már benne van: fürdőszoba, beüvegezett folyosó, új ablakok, ajtók, minden van. Majd 70-ben jött a másik gyerek. Elsősorban lakást akartunk teremteni, otthont, magun-két, ahol majd a gyerekeket nevelni tudjuk.

[Férfi]:

— Terveink közé tartozik, hogy lakásunk belső részét tökéletesen rendbeho-zzuk, bútorozás, külföldi kirándulás.

— *Hová utazna legszívesebben?*

— Legszívesebben tengerpartra szeretnék eljutni, Adriára.

[Feleség]:

— És valószínűleg, mire ez a riport elhangzik, addigra már a személygépkocsink is itt lesz, mert ugyanis napok kérdése, hogy megkapjuk a kiutalást egy Zsiguli sze-mélygépkocsira és így könnyebben elérhetjük a jövő évben ezeket a terveket, mindazt, amit a férjem elmondott.

Kedves hallgatóink, így teltek a napok Ambrózfalván. És mert minden levél egyszer a végére ér, ez is lassan befejeződik. Szól a község lakóinak is, kívánom, hogy őrizték meg a tegnapok tapasztalatát és vendégszerető, beszédes kedvüket.

Már szedelőzködtem Ambrózfalváról, amikor ismét feltűnt Csohány néni. Sok beszélgetésen ott ült mellettem, figyelt, hallgatta, hiszen kicsit a saját életét is visszahallgatta és különösen bólogatott, ha ezt a szót hallotta, hogy szocializmus. Ejnye Csohány néni, hát mikor hallotta először ezt a szót?

[Csohányné]:

— Én aztat régen hallottam, hogy szocializmus, nagyon régen az én férjemtől, hogy a szocializmus miből áll. Nagyon sokszor hallottam. Ha aztat megérjük, jobb sors lesz. Hát van is, akinek van, de azért nem mindenkinek van. Ahogy néz a fiatalokra, öröm az élet, minden kedvezmény megvan nekik, fizetés megvan.

— *De dolgoznak is a fiatalok.*

— Azért mondom, hogy munkalehetőség van és ha kereset van, van minden. Bizony kérem.

— *Bizony, a fiataloknak jó, meg annak, aki egészséges. Az idősebbeknek pedig, akik egyedül maradnak, akad egy jó szomszéd.*

— Hát akad, ha az a másik szomszéd is jó. Vagy van egy jó szomszéd, s másik rossz, az össze nem férhet.

— *No de ezt lehet a nagyvilágra is alkalmazni, mert hogyha az egyik szomszéd jó... — Csohány néni, hát ez már politika...*

— Persze hogy politika, ez is politika.

„GEGEBEN MEIN BRIEF ZU AMBRÓZFALVA...”

(Radioreportage)

von

László Rapcsányi

Den 3. Oktober 1974, war eine interessante Reportage von Ambrózfalva, einer Gemeinde des Komitats Csongrád im Sender „Kossuth“ des Ungarischen Rundfunks hörbar.

Alte Leute ergreifen zuerst vor dem Mikrophon das Wort, ihre Worte bringen Licht auch in die Entstehung und Benennung des Dorfes — aber hauptsächlich ins Leben und in die Lebensführung der älteren Generation: brave Soldaten des ersten Weltkrieges sollten mit den Familienmitgliedern in der Horthy-Ära in Armut und Not leben. — Später erheitert die lebendige Gegenwart die kümmerlichen Erinnerungen: Ambrózfalva ist heute der Wohnort wohlhabender Arbeiter und kann sich schöner Familienhäuser rühmen. Die neuere Generation: die erwachsenen Söhne und Töchter der ehemaligen Armabauern und Knechte haben ihren Platz in unserer neuen Gesellschaft gefunden, sie sind mit ihrer Arbeit, den materiellen und moralischen Perspektiven zufrieden.